
Vesalius

FORSIDEBILDET

Anatomen Andreas Vesalius (1514 – 64) er en av medisinhistoriens mest berømte personer. Gjennom sitt vitenskapelige arbeid representerer han viktig nytenkning. Han gjorde mange nye observasjoner som avvek fra autoritetenes oppfatninger om menneskekroppens bygning og funksjon og presenterte dem på en overbevisende måte. Ved utgivelsen av anatomiverket *De humani corporis fabrica* hos boktrykkeren Oporinus i Basel i 1543 (fig 1), fulgt av en ny utgave i 1555, satte han helt nye standarder i den medisinske bokverden. Det finnes derfor naturlig nok atskillig litteratur om dette (1, 2).

Illustrasjonene i Vesalius' bøker har alltid vakt stor oppmerksomhet. Han samarbeidet med kunstneren Johann Stephan von Calcar (ca. 1499 – 1546). 1555-utgaven er litt annerledes enn den første og det er litt variasjon i illustrasjonene. Ikke minst fordi von Calcar da var død, må det også ha vært engasjert andre kunstnere.

Illustrasjonene er utført som tresnitt, noe som er meget imponerende, detaljrikdommen tatt i betraktning. Treblokkene som ble anvendt ved trykkingen av 1555-utgaven, befant seg ved universitetet i München, inntil de ble ødelagt under den annen verdenskrig.

Vesalius-utgavene har rikt utsmykkede initialer som begynnelse på avsnittene, rent unntaksvis inne i teksten. Som bakgrunn for de store forbokstavene sees et lite bilde. Oftest forteller det noe om datidens medisin og medisinske vitenskap. For de fleste miniatyrene er det samme bilde for hver bokstav, men noen ganger er det flere motiver for samme bokstav.

Hovedavsnittene har gjerne forbokstavbilder i størrelsen ca. 7,2 · 7,5 cm (fig 2). De fleste begynnelsesbokstavene for øvrige avsnitt er imidlertid ca. 4,2 · 4,2 cm (fig 3), mens det i det alfabetiske registeret bakerst er bokstavbilder på ca. 2,0 · 2,0 cm (fig 4). De beskjedne målene forteller litt om den høyt oppdrevne teknikk kunstnerne må ha hatt.

Ved Universitetsbiblioteket i Oslo finnes det flere Vesalius-utgaver, og bildene som er gjengitt, er i hovedsak fra boken fra 1543.

Forsidebildet og bildene i teksten viser noen av de utsmykkede initialene. Jeg har avfotografert dem og montert sammen et utvalg på Tidsskriftets forside, slik at man kan se hva bildene handler om. På noen av dem er det tydeligvis leger, kirurger eller vitenskapsmenn som er i sving. Andre bilder viser barn (putti) som agerer i slike roller.

På forsidebildet viser illustrasjonen til bokstaven A muligens en pasient som skal få foretatt steinsnitt for å fjerne blærestein. Bildet for C viser noen som bakser med det som kan være en likkiste. Er dette riktig oppfattet, er det sikkert disseksjonsmateriale de er ute etter. På D åpnes en skalle med sag for nærmere studium. Bildene for E og F er klinisk spesielt interessante, fordi de viser strekkbehandling av beinbrudd med en metode som først ble avleggs da gipsen kom i bruk fra 1851. Bokstaven I er dekorert med bildet av en fødende kvinne. L viser en pasient med diaré, mens bildet for en annen L viser hvordan et lik skjæres ned av galgen, trolig for å studeres av anatomene. N illustrerer et lik som bæres av sted, O et avskåret hode. Figur 2 (fotografert i 1555-utgaven) viser en annen O der hodets knokler friprepareres ved koking. Ved bokstaven P er det knokler som settes sammen til et skjelett. Q viser viviseksjon av et dyr, og hvis det er den samme scenen som er fremstilt på en annen Q (fig 5), er det en gris. Er det en trakeostomi som utføres? R er en operasjon eller kanskje en disseksjon. T viser hvordan en hund henges opp og klargjøres for eksperimenter, mens V er et bilde som er vanskeligere å forstå uten videre. Hva gjør de egentlig med personen i stolen? S fra 1543 (fig 6) er derimot tolket som en årelating. Det samme gjelder antakelig for en annen V fotografert i 1555-utgaven (fig 3).

Men initialillustrasjonene behøver ikke ha noe med medisin å gjøre i det hele tatt. En V fra 1555-utgaven (fig 7) viser hva som hendte da Apollon og Marsyas konkurrerte om hvem som var den flinkeste musikeren. Mellom V-ens armer ser vi dem spille fløyte. Apollon vant med to av musene som dommere, se til venstre i bildet. Til høyre utøver Apollon vinnerens rett – han får Marsyas levende.

Blant andre har Francis beskrevet bakgrunnen for denne type bokkunst i en artikkel fra 1943 og har drøftet Vesalius' forbokstavbilder (3). Initialbildene må blant annet sees som en videreføring av den gamle skikk fra før boktrykkerkunstens tid – å forsyne de kostbare avskrevne manuskripter med kunstneriske utsmykninger. Ikonografisk og medisinhistorisk sett er det fascinerende å se på disse miniatyrbildene. Det er meget spennende å bla i de Vesalius-utgavene som finnes i Oslo, og forbokstavdekorasjonene innbyr til mer inngående studier (4).

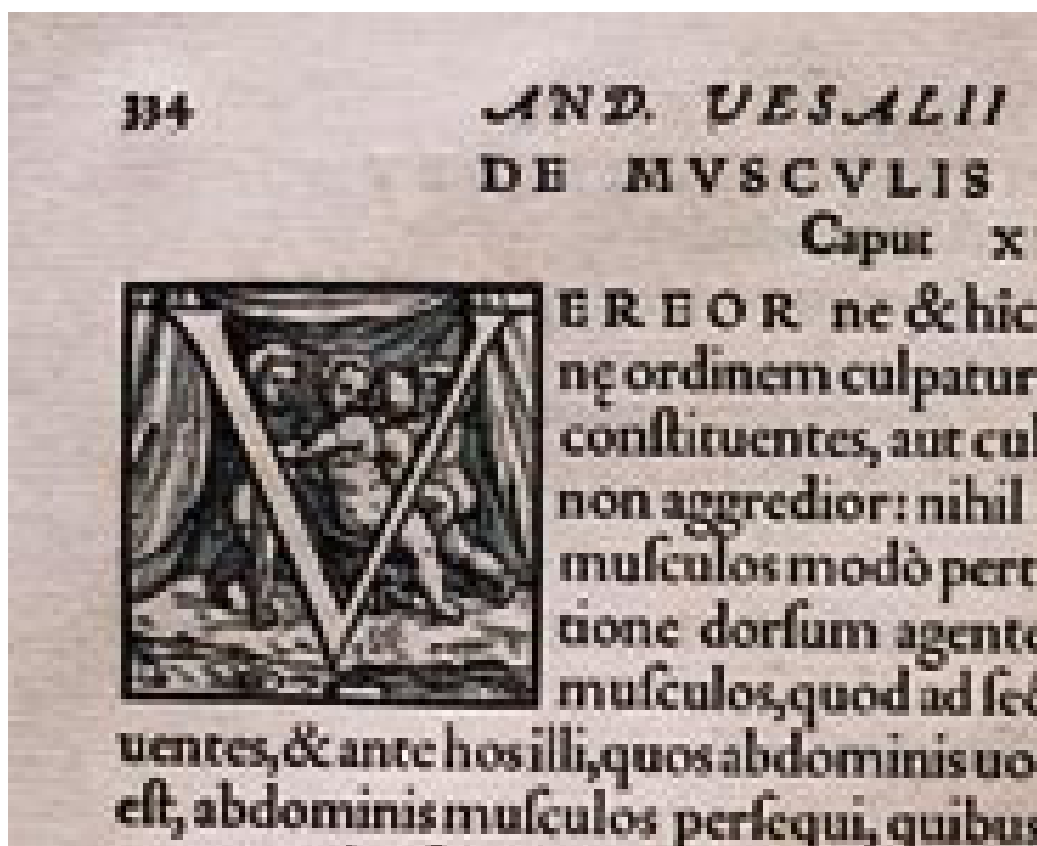
Kombinasjonen av grafisk kunst og grafiske teknikker med medisins behov for å formidle kunnskap gjennom bilder er et interessant felt (5). Når vi i dag flyktig kaster et blikk på et bilde i en gammel medisinsk publikasjon, tenker vi sjelden på all den kulturelle ballast bildet bringer med seg – og slett ikke på hvor mye møysommelig arbeid det kunne ligge bak å fremstille bildet.

Alle foto Øivind Larsen Figur 1

Figur 2

Figur 3

570.		29
in Philoſophia OS	55.34.8	167.26
in Philoſophia futura		166.28
	Z	
	Ac & Zachd	536.41
	zeudech	30.34
	& 166.	32
	ziphac, zimpnac.	335
	52	
	zirbus, zirbus adipinus	494.19

Figur 4

Figur 5

Figur 6

Figur 7

ØivindLarsen

LITTERATUR

1. Norman JM, red. Morton's medical bibliography. 5. utg. Cambridge: Scolar Press, 1991.
2. O'Malley CD. Andreas Vesalius of Brussels, 1514 – 1564. 2. utg. Berkeley: University of California Press, 1965.
3. Francis HS. The woodcut initials of the Fabrica. Bull Med Libr Ass 1943; 31: 228 – 39.
4. Saunders JB deCM, O'Malley CD. The illustrations from the works of Andreas Vesalius of Brussels. New York: Dover Pub., 1973.
5. Hofseth D, Larsen Ø, Guttormsgaard G, red. Innsikt – synlig. Oslo: Universitetet i Oslo og Raderklassen SHKS, 2001.

Publisert: 10. mars 2001. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 12. februar 2026.